

Dr. Özcan BARİPOĞLU
Çelebi Hava Servisi İşyeri Hekimi
TTB İşçi Sağlığı ve İşyeri Hekimliği Kol Başkanı

Giriş

İşyeri Durum Saptanması (İDS), genel olarak, işyerinde, çalışanların sağlık ve güvenliğini olumsuz yönde etkileyen etmenleri tespit etmek amacıyla kullanılan bir yöntemi hatırlatmaktadır. Oysa pratikte önleyici bir yaklaşımın ipuçlarını vermekle birlikte, daha çok statik ve reaktif bir yaklaşım olarak değerlendirmek de mümkündür. İDS faaliyeti işyerinde önleyici bir yaklaşımın ya da koruyucu bir sağlık sisteminin fonksiyonu olarak kullanılacaksa, bir envanter faaliyeti olarak kalması, risk değerlendirmesi çalışmalarıyla, etkin, sürekli ve sonuç alıcı bir süreç haline getirilmelidir. Risk değerlendirilmesi konusunu MSG Dergimizin 2. sayısında tartışmıştık (Nisan 2000 - Baripoğlu, Tiryaki).

Bu nedenle, İDS konusu risk değerlendirmesi boyutu dışarda tutularak paylaşılacaktır. Bu anlamda İDS, bir gözden geçirme çalışması olarak da değerlendirilmesi gerekirken konuyu belli kriterlere göre ele alacağız.

Hiç şüphesiz İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) sadece hekimlik uygulamaları ile çözülebilecek sorunları içermez. İSİG faaliyetleri multidisipliner bir yaklaşımla hekimin de aktif katılımını içeren bir ekip çalışmasıyla sunulmalıdır, hatta yine multidisipliner bir uygulama alanı olarak ekonomi, işletme ve hukuk gibi sosyal, mühendislik, psikoloji alanlarıyla ilgili çok sayıda uzmanın birlikte uygulayabildiği bir çalışma alanı olarak da değerlendirilmelidir.

İŞYERİMDE NELER OLUYOR? “STETESKOBU İŞYERİNE YÖNELTMEK”

Artık günümüzde “insana yatırım” nitelikli bir işgücü potansiyeli yaratmanın temel ilkesi olarak kabul görmektedir. Nitelikli işgücü ise, dünya pazarlarına entegre olma hedefinin kaçınılmaz gereği olan yeniden yapılanmanın en önemli adımıdır. Yeniden yapılanma için uygun teknoloji, eğitilmiş insan gücü, uygun organizasyon, yönetim ve üretim anlayışı nasıl vazgeçilemez özelliklerse, insan için de kendine saygı, ihtiyaçlarına hürmet, sağlık - güvenlik ve olumlu bir iş çevresi talebi giderek aranan / istenen özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yönetimin Sorumluluğu ve Organizasyon

Kuruluşun İSİG için tanımlanmış, hedefleri belirlenmiş ve çalışanlarla paylaşılmış bir politikasının olup olmadığı en önemli konudur. İSİG bir yönetim sistemi olarak ele alındığında organizasyon, kaynaklar ve prosedürler bütünüdür. Bu nedenle işletme üst yönetimi tarafından desteklenmediği takdirde yol alabilmek pek mümkün olmayabilir.

Üst yönetim etkin bir liderlikle bütünleştirilmiş bir organizasyonu işletmenin tüm kademelerine yaymalıdır. Sorumluluklar tanımlanmalı, yetkilendirmeler tarif edilmeli, yeterli kaynak ayrılarak, İSİG konusunda çalışacak olanların uygun eğitimleri sağlanmalıdır.

İSİG etkinliklerinin hedef kitlesi olan çalışanlarla etkin iletişim sağlanmalı ve çalışanlar ya direkt ya da temsilcileri marifetiyle İSİG süreçlerine katılmalı, müdahil olmalıdır.

İşletmede İSİG'nin kurumsal bir yapı haline gelip gelmediği önemli bir kriterdir. Toplantı aralıkları, alınan kararların kayıt altına alınıp alınmadığı ve alınan kararların pratiğe yansımaya oranı önemli bir performans göstergesidir.

Çalışanlar

İşletmede İSİG uygulamalarının hedef kitlesi olan tüm çalışanların demografik özelliklerinin (yaş, cinsiyet vs.), çalıştıkları ünitelerin, eğitim düzeylerinin kayıt altında bulunması gerekmektedir.

Çalışanların hangi tehlike kaynaklarına, gerek iş saati bazında, gerekse birikimli (kümülatif) olarak hangi sürede maruz kaldıkları tespit edilerek, risk profilleri değerlendirilmelidir.

İşe alma ve kariyer gelişimi süreçlerinde İSİG endikatörlerinin rolleri tanımlanmalı, İSİG etkinliklerinin planlama, uygulama, geliştirme ve izlem basamaklarını üstlenen personelin, gereksinim duyduğu motivasyon araçları tariflenmelidir.

Çalışanlardan, İSİG politika, strateji ve uygulamaların iyileştirilmesi amacıyla geri bildirimler alınmalı, onların iş deneyimlerini geliştirecek süreçler belirlenmelidir.

Süreç Kontrolü

İSİG etkinlikleri ile üretim süreci arasındaki etkileşimi ortaya çıkaracak mekanizmaları işletmek mümkün olmalıdır. Kontrol ve izlem basamaklarını açık ve net ifade eden formlar tasarlanarak, ilgili personelin kullanımları sağlanmalıdır.

İşletme düzeyinde, süreçteki uygun olmayan, standart dışı, kaçak noktaları ortaya çıkarmak için gereken muayene, ölçüm, incelemeler periyodik olarak yapılıyor mu? Bununla birlikte bu incelemeler sonunda eksikliklerin düzeltilebilmesi için acil, orta ve uzun vadeli planlamaları içeren yönetim fonksiyonlarının işlerlik kazanıp kazanmadığını değerlendirmek gerekiyor.

Özel olarak tanımlanan süreçler için gerekli özel personelin, gereken eğitimleri almış olması, bu eğitimlerin periyodik olarak tekrarlanması, yeni ihtiyaçlara göre yeniden tasarlanması gerekiyor.

Operasyonel Gözden Geçirme

Bu bölümde işlerin yürütüldüğü yerler iş ve işçi etkileşimi açısından incelemeye alınır. Genel olarak iş yapılan her yer fiziksel, kimyasal, biyolo-

jik, ergonomik ve psikososyal tehlikeler açısından ele alınır, tehlike envanteri çıkarılır, risk değerlendirme süreci sonunda düzeltici faaliyetlere yönelik olarak öncelikler belirlenir.

Aşağıdaki liste sadece hatırlatma ve bilgi vermek içindir. Bu listedeki konuların herbiri kendi arasında daha detaylı alt başlıklara da ayrılabilir.

- Makine ve tezgahların kullanma talimatları var mı?
- Günlük, haftalık periyodik bakımları için talimatlar hazırlanmış mı ?
- Operatörlere dağıtılmış mı ?
- Her tezgah için bakım/onarım kartı hazırlanmış mı ?
- Bakım, onarım bilgileri bu karta kaydediliyor mu ?
- Tezgahların gösterge tabloları üzerindeki rakamlar, harfler, işaretler rahat görülebiliyor mu?
- Kontrol araçlarının (ibreler ve göstergelerin) hareket yönü doğal ve beklenen yönde mi ?
- El araçları boyut, konum, şekil bakımından operatörü yoracak türde mi ?
- Aparatların periyodik kontrolü için plan var mı?
- Bu plana uyulmuş mu ?
- Atölyeler temiz mi ?
- Düzenli mi ?
- Periyodik olarak temizleniyor mu ?
- Çalışanlar, çalışma yerlerini temiz ve düzenli tutma konusunda kişisel sorumluluğa sahip mi ?
- Aydınlatma yeterli mi ?
- Göz kamaştırıcı yansımaya var mı ?
- Görmeyi zorlaştıran gereksiz gölgeler var mı ?
- Ekran başı çalışma var mı ?
- Ortamda ışın kaynağı (UV, Infraruj, Kızıl Ötesi, X-ray ..vb.) ve maruziyet var mı ?
- Filtreler ve kişisel koruyucular var mı ?
- Çalışma ortamının termal koşulları (ısı, nem, hava akımı) normal mi ?
- Periyodik ölçüm veya sürekli monitörizasyon var mı?
- Çalışanlar günlük iş etkinlikleri sırasında ani iklim değişikliklerine maruz kalıyorlar mı ?

- Ortamda toz - gaz sorunu var mı ?
- Toz ve gaz oluşumu ve yayılımının kontrolü mümkün mü ?
- Gaz yoğunluğunun monitörizasyonu ya da "MAK" değerler açısından acil uyarı sistemi var mı ?
- Devamlı veya kaçak durumunda kullanılacak maske ve filtreler sağlanmış mı ?
- Etkili kullanılıyorlar mı ?
- Havalandırma ve aspirasyon sistemi var mı ?
- Ortamda gürültü var mı ? Ölçülmüş mü ?
- Gürültüyü kaynağa kontrol etme olanağı var mı?
- Gürültüyü yayılma ortamında kontrol etme olanağı var mı ?
- Kişisel koruyucu kulaklık veya tıkaç sağlanmış mı ? Kullanılıyor mu ?
- Çalışma yerinde yanıcı, patlayıcı, uçucu gaz buhar var mı ?
- Varsa alınan önlemler var mı ?
- Personel bundan haberdar mı?
- Atölye ve bürolarda çalışma alanları yeterli mi?
- Operatörün çalıştığı alanda kol ve bacak hareketleri için serbest alan yeterli mi?
- Çalışma alanları, depolar, geçitler belirli ve işaretli mi?
- Malzemeler türlerine göre ayrılmış mı ?
- Uygun yerlere konulmuş mu ?
- İşaretlenmiş mi ?
- Malzemeler iş akışına uygun yerleştirilmiş mi?
- Koridorlar temiz mi?
- Tabana dökülen atık su ve yağları temizleyecek önlem alınmış mı ?
- Değişik operasyonların yol açacağı potansiyel sağlık tehlikeleri biliniliyor mu ?
- Bütün konteynerlerin üzerinde içinde ne olduğunu belirten işaretler konmuş mu ?
- Yangın söndürücüler yeterli mi ?
- Amaca uygun yerleştirilmiş mi ?
- Periyodik kontrolleri yapılıyor mu ?
- Yangın söndürme ekipleri belirlenmiş mi ? Bu kişiler eğitilmiş mi ? Hiç tatbikat yapmışlar mı ?

- Zararlı kimyasal maddelerin taşımaları sırasında iş görenlere koruyucu giysi veriliyor mu?
- Personel yük kaldırma ve taşıma prensipleri konusunda eğitilmiş mi ?
- El, yüz, vücut koruması gerektiren işlerde gerekli koruyucular sağlanmış mı ?
- Amaca uygun kullanılıyor mu ?
- Dinlenme , yıkanma yerleri yeterli mi ?
- Temiz mi ?
- Sağlıklı mı ?
- İlk yardım malzemeleri uygun yerde mi ?
- Kontrol ediliyor mu ? Eksilen malzemeler tamamlanıyor mu ?
- Kuruluşta ilk yardım eğitimi almış sertifikalı personel var mı ?
- Kaza kayıtları düzenli tutuluyor mu ? Yasal bildirimler yapılıyor mu ?
- Kaza analizleri alınan önlemlere ve verilen eğitimlere referans olacak şekilde değerlendiriliyor mu ?
- İşyeri teknik emniyet-güvenlik mühendisi /sorumlusu var mı ?
- İşyeri sağlık ünitesi var mı ?
- İşyeri hekimi var mı ?
- İşyeri hemşiresi var mı ?
- İşe giriş muayeneleri yapılıyor mu ?
- Periyodik muayeneler yapılıyor mu ?
- Periyodik muayeneler işe özel meslek hastalıkları açısından özel test , ölçüm veya tahlillerle destekleniyor mu ?
- Kuruluşun çevresel atık analizi yapılmış mı ?
- Çevreye zararlı atıkların oluşmasını önleyecek hammadde kullanılması için çalışma var mı ?
- Arıtma tesisi kuruluşunu gerektiren koşullar var mı?

İşyerinde Mevcut Durumu Ortaya Çıkarabilecek Kriterler Nelerdir?

Reaktif kriterler

- Kaza Sıklık Oranı,
- Kaza Ağırlık Oranı,
- Absenteizm,

- Hastalık Profili,
- Sevk Oranları,
- Meslek Hastalıkları.

Proaktif kriterler

- Şirketin duyurulmuş, paylaşılmış sağlık politikası var mı?
- Tanımlanmış amaçlar, ölçülebilir hedefler var mı?
- Planlanmış aylık-yıllık İSİG eğitimleri var mı?
- Olay olmadan yapılan tehlike değerlendirme sayısı?
- İSİG ile ilgili verilen öneri sayıları?
- Risk değerlendirmeleri sonucu planlanan düzeltici faaliyetlerin gerçekleşme oranı? Bu faaliyetlerden sağlanan fayda (maddi fayda, riskin tamamen ortadan kaldırılması)?
- Kişisel koruyucu kullanma oranları?
- Aşılma oranları?
- Üst düzey yöneticiler tarafından yapılan denetim sayısı?
- İSİG Kurul toplantılarına üst düzey yönetimin katılma sıklığı?
- Üst düzey yöneticiler tarafından verilen İSİG ile ilgili eğitim, toplantı, sunuş, konferans sayıları? Yayınladıkları İSİG destek mesajları?
- Tüm yöneticiler de dahil olmak üzere, terfi ve ödüllendirme sisteminde, İSİG kriterleri de yer alıyor mu?

- Yapılan periyodik muayene oranı?

- Kişiyeye yönelik test, ölçüm, rapor ve kayıt?

- Ortama yönelik ölçümler (toz, duman, gürültü)?

Planlı aktivitelere göz atma

- Operasyonlar ve aktiviteler tanımlanmış, sınıflandırılmış mı?
- Tanımlanan her bir operasyon ve aktivite için tehlike envanteri çıkarılmış mı?
- Hazırlanan formlar aracılığıyla her bir tehlike için risk değerlendirmesi yapılmış mı (olasılık ve şiddetin değerlendirilmesi)?

Tasarlanan kontrollerin gerçekleştirilmesi için

- Hangi önlemin (iş, satın alma vs.),
- Kim tarafından (ya da hangi departman),
- Ne kadar zamanda tamamlanacağını belirlemesi.

Denetim

- Denetim prosedürleri belirlenmiş ve tanımlanmış mı?

- Hangi alanlar, araçlar, ekipmanlar ve operasyonlar; Kim tarafından, hangi sıklıkla, hangi kontrol listeleri kullanılarak denetleniyor? Denetim raporunu kim hazırlıyor? Bu rapor kimlere sunuluyor?

Çapraz denetim

- Aynı işletme içindeki farklı birimlerin belirlenmiş denetleme formları, check list yardımı ile birbirini denetlemesi işlemi gerçekleşiyor mu?

Aralıklı gözden geçirme

- İş sağlığı ve iş güvenliğinin kurulması, geliştirilmesi sürecinde sorumluluğu olan bütün personel ve birimin faaliyetlerini bir bütün olarak sistemin işleyişinin politikalara, amaç ve hedeflere uygunluğunun üst yönetim tarafından gözden geçirilmesi yapılıyor mu?

- Bu çalışmalar yayınlanıyor mu?

Eğitim

- Eğitim ihtiyaçlarının ve konularının saptanması: Yangın ve korunma, ilkyardım, solunum sisteminin korunması ve sigara, kas ve iskelet sistemi hastalıkları, kimyasallar ve zehirlenme, (Leke çıkarıcılar, gürültü ve işçinin korunması, ağır kaldırma ve belin korunması, kişisel koruyucu malzemelerin kullanılması, Aile Planlaması ve Ana Çocuk Sağlığı, bulaşıcı hastalıklar ve korunma, hijyen ve kişisel temizlik.

- Her bir eğitimin amacının ve öğrenim hedeflerinin tanımlanması,

- Bu hedefleri koruyacak eğitim içeriği ve eğitim uygulamalarının tanımlanması, Yeterli sürenin belirlenmesi,

- Eğitim etkinliğinin hangi ölçek ve yöntemlerle belirleneceğinin önceden saptanması,

- Eğitimin, erişkin eğitimi ilke ve normlarına uygun olmasının sağlanması.

Sonuç ya da Başlangıç da Denebilir

- Polikliniğe saptanarak, sadece hastalara odaklanmış bir hizmet modelini değiştirmek için gözümüzü, kulağımızı, burnumuzu her işe sokmamız gerekiyor.

- Çadırından savaşı idare eden kurmayların devri tamamlandı, şimdi hareket zamanı.●